

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ

ԽԱՌԱԲԱՍՏԱՅ ՎԱՆՔ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ. — Խառաքատայ վանքը կը գտնուէր Քաջբերդին կամ Արճէշի գաւառին մէջ, Ականց աւանին հիւսիս արեւելեան կողմը, Խառաքատ աւանէն ոչ հեռու: Նախապէս կը կոչուէր Սուխարայ վանք, կամ Արծուարեր Ս. Աստուածածին: Ունէր հոյակապ և պայծառաշէն եկեղեցի, կառուցուած յանուն Ս. Աստուածածնի: Վանքը իր ամենէն ծաղկեալ շրջանը բոլորած է ժե. դարուն: Յիշեալ գաւառին եպիսկոպոսը կը նստէր Խառաքատայ վանքը և կը նկատուէր նաև վանքին առաջնորդը: Ծանօթ անունները մեծ թիւ մը չեն կազմեր. — Փիրղալէմեան, Նօտարք, էջ 2, 49, 174:

Ա. — Վազար Առաջնորդ, 1325. — Սրուանծտեանց, Թ. Աղբար, Բ., էջ 332:

Բ. — Խաչատուր Եպիսկոպոս, 1380? — Թ. Մեծօփեցի, էջ 37:

Դ. — Զաֆնու Եպիսկոպոս, 1389-1400. — Թ. Մեծօփեցի Պատմութիւն, էջ 35-7. Յիշատակարան, էջ 54. Նօտարք, էջ 11, 49-50. Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 629:

Իր ցուցմունքով, 1389ին, Սարգիս Վրդ. Սորբեցի կամ Ապրակունեցի, Խառաքատայ վանքին մէջ հաստատեց Դըպրեվանք մը, ուր ժողովուեցան աւելի քան 60 կարգաւորներ և ուսումնականներ, որոնք հետեւեցան իր դասախօսութեանց մինչև իր մահը (1401). — Ազգապատում, յօդ. 1368, 1380:

Ապրակունեցիի մահէն ետք իր աշակերտներէն խումբ մը, 12 հոգի, զացին Տաթևացիի մօտ իրենց ուսումը շարունակելու: Սարգիսի ուսումնասէր այդ սաներն էին, այբուբենի կարգով:

1. — Թովմայ Վրդ. Մեծօփեցի, բարունապետ և առաջնորդ Մեծօփայ վանուց (1411-† 46):

2. — Կարապետ Վրդ., առաջնորդ Խառաքատայ վանուց (Դ.):

3. — Ղազար Վրդ. Աղթամարցի, 1410. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 105:

4. — Մարգարէ Վրդ. Վարազեցի, բարունապետ և առաջնորդ Վարազայ վանքի (1418-48):

5. — Մելքիսեղեկ Վրդ. Բերկրցի, առաջնորդ Յուսկան Որդւոյ վանքի (1414-1420):

6. — Մկրտիչ Վրդ. Հողձեցի, 1409-

10. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 94, 105:

7. — Մկրտիչ Վրդ. Նահապետենց, վանահայր Մեծօփայ վանուց (1435-45):

8. — Մկրտիչ Վրդ. Օրբէլենց, Բերկրցի, վանահայր Յուսկան Որդւոյ վանքի (1418-39):

9. — Յակոբ Վրդ. Ովսանացի, նշարարունապետ, † 1428. — Թովմայ Մեծօփեցի, էջ 43:

10. — Յովհաննէս Վրդ. Բաղիշեցի. — Թ. Մեծօփեցի, էջ 52. Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա. էջ 105:

11. — Յովհաննէս Վրդ. Փափշենցի. — Թ. Մեծօփեցի, էջ 52. Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 105:

12. — Սարգիս Վրդ. Մեծօփեցի, որդի Մարտիրոսի և Թամթայի, 1401-50. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 6, 94, 105, 650:

Դ. — Կարապետ Վարդապետ, 1401?-58, որդի Մարգարէի, եղբորորդի Զաքէոս եպիսկոպոսի, մօրեղբայր Ստեփանոս եպիսկոպոսի: Երուսաղէմ ուխտի եկած է 1416ին. — Նօտարք, էջ 20, 31, 49, 77, 153, 160, 174-5: Սիրմէեան, Ցուցակ Զեռ. Եւր. Մասնաւորաց, Թ. 1, էջ 3: Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 212, 549, 654:

Իր վանահայրութեան սկիզբի տարիներուն, Սարգիս Սորբեցիի մահէն ետք, չորս տարի, 1401-5, զպրեմանուց բարունապետի պաշտօնը վարեց Վարդան Վրդ. Հոգեցցի: Լէնկիթիմուրի արշաւանքին պատճառով ապաստանեցաւ Սալնապատ և հոն վախճանեցաւ յաջորդ տարին (1406). — Թ. Մեծօփեցի, էջ 37, 49. Նօտարք, էջ 11-2. Զարբանէլեան, Պատմ. Հայ. Դըպրութեան, Բ., 1905, էջ 152-3: Ազգապատում, յօդ. 1381:

Ե. — Յովնանէս Արքեպիսկոպոս, 1466-73. — Ոսկեան, Բ., էջ 409. Խաչիկեան,

Ժե. Դարի Յիշտ., Մասն Բ., էջ 322 և 344:

Իր շրջանին իբրև միաբաններ յիշուած են, Տէր Յովանէս հերպետ, Տէր Սիմէոն փակակալ, Տէր Դրիգոր, Տէր Ներսէս, Տէր Յովսէփ, Տէր Իգնատիոս, Տէր Ստեփաննոս, Տէր Զաքէոս, Տէր Կարապետ, Տէր Յովանէս և Տէր Մկրտիչ. — Խաչիկեան, էջ 344:

Զ. — Սեփանոս եպիսկոպոս, 1513-34. — Ոսկեան, Վասպուրականի Վանքերը, Բ., էջ 409, 410:

Է. — Մինաս եպիսկոպոս, 1578-85. — Հանգ. Ամս., 1925, էջ 471-2: Աբմբատեան, Գեղարքունի, էջ 49:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ. — Խառաքատայ Վանքը որով չափով ունեցած է նաև զբնակչական արդիւնաւորութիւն: Մանօթ են հետեւել զրիչները:

Ա. — Սարգիս Կրօնաւոր, աշակերտ Յովսէփ Վարդապետի. 1325ին օրինակած է մէկ Գիրք ԺԲ. Մարգարէից եւ Յոբայ. — Թ. Աղբար, Բ., էջ 331-2:

Բ. — Մխիթար Գրիչ, որդի Զօպանի և Թաճխաթունի, աշակերտ Գրիգոր Վարդապետի. 1393ին օրինակած է մէկ Մեկնութիւն Լեզաւանքի, Վարդան Վարդապետի. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 606:

Գ. — Գրիգոր Վարդապետ, Գրիչ, 1391-1414, Խառաքատայ Վանքին մէջ օրինակած է:

1. — Ոսկեփորիկ, 1391ին, ի վայելուածն առաջնորդ Տէր Զաքէոսի. — Ոսկեան, Բ., էջ 400:

2. — Ժողովածու, 1400-1413ին. — Յովսէփեան, Յիշտ. Զեռ., էջ 521:

3. — Գիրք Լարցմանց, Գր. Տաթևացիի, 1413ին. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 144:

Դ. — Գրիգոր Խլաթեցի, Մերենց, Նշ. Գրիչ, 1400ին, Սուխարայ Վանքին մէջ օրինակած է մէկ Մեկնութիւն Կարուղիկեայց, Սարգիս Վարդապետի, Ստեփանոս արեւելայի ցանկութեամբ. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 627-9:

Ե. — Ներսէս Պատանի, Զարդանկարիչ, 1400-1413, եղբայր Վարպետ Յովանիսի:

1. — Խորան մը նկարած է, 1400ին,

Դր. Խլաթեցիի օրինակած Կաթողիկէ Թղթոց Մեկնութեան մէջ. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 629:

2. — Զարդապետ է 1400-1413ին Գրիգոր զրիչի օրինակած Ժողովածուն. — Յովսէփեան, Յիշտ. Զեռ., էջ 521:

Զ. — Յովհաննէս Քահանայ, Գրիչ, 1413ին օրինակած է մէկ Գիրք Լարցմանց, Դր. Տաթևացիի. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 145-6:

Է. — Յակոբ Վարդապետ, Գրիչ, 1414-25, եղբորորդի և աշակերտ Գրիգոր Խլաթեցիի: Օրինակած է:

1. — Մեկն. Աւետարանից Մատթեոսի, Դր. Տաթևացիի, 1414ին. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 165:

2. — Քարոզագիրք, Դր. Տաթևացիի, 1418ին, ի վայելուածն տիեզերաւոյս Կարապետ Վարդապետի. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 212-3:

3. — Յայտաւորութիւն, 1425ին. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 329:

Ը. — Իգնատիոս Աբեղայ, Գրիչ, 1443-58: Խառաքատայ Վանքին մէջ օրինակած է:

1. — Մատեոս, 1443ին, տանուտէր Պապի խնդրանքով. — Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 548-9:

2. — Մեկն. Կարուղիկեայց, 1454ին, Կիրակոս Աբեղայի ցանկութեամբ. — Նօտարք, էջ 174:

3. — Սաղմոսարան, Պատարագամատոց, Ժամագիրք, 1458ին, Զաքարիա Վարդապետի համար. — Սիւրմէեան, Յուլիս Զեռ. Եւր. Մասնաւորաց, Թ. 1:

Թ. — Մելքիսեղ Քահանայ, Գրիչ, 1471-3, որդի Կարապետի և Խոնդխաթունի, աշակերտ Իգնատիոս Գրիչի, օրինակած է մասամբ,

1. — Աւետարան, 1471ին, Առնշեցի Գրիգոր Աբեղային համար: Նկարող Կարապետ. — Խաչիկեան, ԺԵ. Դարի Յիշտ., Մասն Բ., էջ 322:

2. — Մայր Մատեոս, 1473ին, Ալեքսան տանուտէրին համար. — Նոյն, էջ 344:

Ժ. — Մարգարէ Աղղ. Արմիշեցի, 1531-6, Խառաքատայ Վանքին մէջ օրինակած է:

1. — Սաղմոսարան, 1531ին. — Ոսկե-

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՓՈՔՐ ԿՈՐԻՒՆԻ ՀԵՂԻՆԱԿԸ

Կար ժամանակ մը երբ բանասէրները կ'ընդունէին թէ Փոքր Կորիւնը կը ներկայացնէր Կորիւն Վարդապետի հարազատ երկը, իսկ Մեծ Կորիւնը աւելի ուշ կատարուած խմբագրութիւնն էր (1)։ Անգրագոյն հետազոտութիւններով հաստատուեցաւ թէ սխալ էր այս կարծիքը։ Կորիւն Վարդապետի նախնական երկը Մեծ Կորիւնն էր, որ հետագային համառոտուած էր անծանօթ անձի մը ձեռքով, խորհնացիի Պատմութեանէն պատուաստուած կարևոր ընդմիջարկումներով (2)։

Արդ, ո՞վ էր այդ անծանօթը որ Փոքր

(1) Կորիւն, Վենետիկ, 1894, էջ 6։

(2) Նորայր Բիւզանդացի, Կորիւն Վարդապետ, Տփղիս, 1900, էջ 397։

եան, Վասպ. Վանքերը, Բ., էջ 409-410։

2. — Սալմաստան, 1534ին, Աղթաժարցի Գրիգորիս Կաթողիկոսին համար. — Հանդ. Ամս., 1915, էջ 27։

ԺԱ. — Թումայ Եղեգեցի, Ծաղկող, 1573ին ծաղկած է Աստուածատուր Արեղայի օրինակած Աւետարանը. — Ե. Հալաբեան, Յուցակ Զեռ, Վասպուրականի, Թիֆլիս, 1915, էջ 680։

ԺԲ. — Տիրատուր Արեղայ, 1578ին օրինակած է մէկ Աւետարան Տէր Գրիգորի համար. — Հանդ. Ամս., 1925, էջ 471-2։

ԺԳ. — Կարապետ Եպիսկոպոս, օրգի Գրիգորիի և Սալպուսթիանի, աշակերտ Տէր Աստուածատուր քաջ քարտուղարի, 1585ին Արծուարեր Ս. Աստուածածնի Վանքին մէջ, նորոգած և կազմած է մէկ Աւետարան. — Սմբատեան, Գեղարքունի, էջ 48-9։

ԺԴ. — Գրիգոր Կրօնաւոր, 1613ին օրինակած է մէկ Գիբ Լաւրյանց, Գր. Տաթևացիի. — Կար., Յուցակ Զեռ. Էջմիածնի, Թ. 831։

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

Կորիւնի խմբագրութիւնը հրապարակ հանած էր։

Մեր մատենագրութեան մէջ ունինք նման պարագայ մը Սոկրատ Սքուաստիկոսի Եկեղեցական Պատմութեան վերաբերմամբ։ Այդ գիրքն ալ մեզի հասած է երկու տարբեր ձևերով, որոնք կը յորջորջուին Մեծ Սոկրատ և Փոքր Սոկրատ (3)։ Ասկէ մօտ քառորդ դար առաջ, Պրօֆ. Ն. Ազոնց յօդուածով մը ուղեց հաստատել թէ վերոյիշեալ Փոքր Սոկրատի հեղինակն էր Յակոբ Վրդ. Ուռհայեցի, վախճանած 1085 թուին (4)։

Այդ հաստատումը հիմնուած էր 1085 թուին Ուռհայի մէջ վախճանող Սանահնեցի կամ Բարափնեցի Յակոբ Վարդապետի (5) և Ուռհայեցի Յակոբ Վարդապետի (6) նոյնացման վրայ։ Միևմար Այրիվանեցի 641 թուականին ներքև ունի։

«Փրլոն Տիրակացի»։

«Յակոբ Ուռհայեցի արար զնոր թարգմանութիւն»։

Ազոնց կը գրէ. «Թիւր հարկաւ ճիշդ է, և այս է կարևորը» (7)։ «Ժամանակագիրը յայտնում է որ այս ինչ թուին Փրլոն Տիրակացիի թարգմանել է Սոկրատը և յիշում ի դէպ որ Յակոբ Ուռհայեցի արել է երկրորդ թարգմանութիւնը այսինքն Փոքր Սոկրատը» (8)։

Ազոնցի կատարած այս նոյնացումը ճիշդ է սակայն։ Յակոբ Ուռհայեցին տարբեր անձ է, Յակոբ Սանահնեցին տարբեր։ Միևմար Այրիվանեցի ճիշդ տեղը զետեղած է Ուռհայեցին ինչպէս կը հաստատուի Միսայէլ Ասորիի հետեւալ տեղիքով, Ասորոց ԶԿԶ և Հայոց ՂԳ = 644 թիւին ներքև։

«Ի սոյն ժամանակս էր սուրբ Վարդապետն Յակոբ Ուռհայեցին ի գաւառէն Անտիօքայ, որ ուսաւ լեզու և գիր յունարէն և երբայեցերէն, որ գնաց և հմուտ պատ-

(3) Հրատ. Մեսրոպ Վ. Տէր Մովսէսեան, 1897, Վաղարշապատ։

(4) Սիռն, 1936, էջ 300-304։

(5) Մատթէոս Ուռհայեցի, Երուսաղէմ, 1869, էջ 273։

(6) Միևմար Այրիվանեցի, Մոսկովա, 1860, էջ 50։

(7) Սիռն, 1936, էջ 300։

(8) Նոյն, էջ 301։